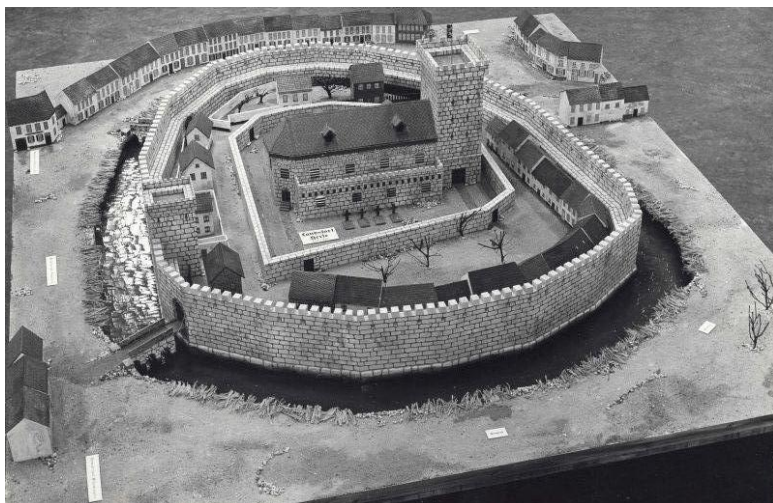

»HART VAN HEERLEN«

Informatiebulletin nr 17

***7^e jaargang
november 2015***

HEEMKUNDEVERENIGING HEERLEN STAD

vóór en dóór Heerlenaren met hart voor Heerlen

Inleiding

Voor u ligt editie nummer 17 van ons verenigingsblad. In deze uitgave besteden we kort aandacht aan de kalender die nu aan het einde van het jaar is uitgekomen. Verder twee artikelen met een historisch onderwerp.

De kalender van 2016 is van de drukker ontvangen. In 2012 is besloten om elk lid een kalender ter beschikking te stellen. De verspreiding van de kalenders naar de leden zal tijdens de ledenbijeenkomst van 24 november starten. In het artikel wordt de totstandkoming van de kalender beschreven.

Het eerste historisch artikel is van de hand van Leo Franck. Een aantal jaren geleden kwam hij de “de Namenlijst voor den Telefoondienst” van 1915 op internet tegen. In feite is dit het telefoonboek van 1915, nu precies honderd jaar geleden. In de vorige eeuw hebben zich vele technische vernieuwingen voorgedaan. Een daarvan is de telefoon. De ontwikkeling van de telefoon aan eind van 19^e en begin van de 20^e eeuw kent enkele interessante aspecten die ook op het Heerlen van honderd jaar geleden een nieuwe blik werpen.

In een tweede artikel schetst hij aan de hand van enkele artikelen uit oude kranten nog een beeld van de telefoon in de loop van de 20^e eeuw.

Heerlen, november 2015
Leo Franck

De kalender 2016

Aangezien 2015 het jaar van de mijnen is, hebben we het hoofdkantoor van de Staatsmijnen, de zogenaamde “boerderij” op de voorkant van de kalender gezet. Het thema van deze kalender is weer een wandeling aan de hand van oude foto's door het centrum van Heerlen. Wij beginnen op het Kerkplein, gaan naar de Stationsstraat om via de Geerstraat en de Saroleastraat te eindigen bij de Van der Maessenstraat.

Op de achterkant van elk blad staat een korte beschrijving van wat we op de foto's zoal is te zien. Deze achterkant heeft de lay-out van een ansichtkaart. Na afloop van het jaar 2016 zou de kalender nog dienst kunnen doen als briefkaart.

De kalender is samengesteld door de leden van de Foto- en Filmgroep te weten Ad Derks, Jan Halmans, André Hoenen Lei Ritzen en Jan Dooijeweerd. De teksten zijn door Jan Bardoul geschreven. De vormgeving is naar het oorspronkelijk ontwerp van Jan Teunissen aangepast voor de kalender van 2016 door Leo Franck.

Het bestuur hoopt dat de kalender het hele jaar - en misschien daarna ook nog - een aanwinst zal zijn aan de muur (of waar dan ook).

Veel plezier ermee!

Kalender 2016

HEEMKUNDEVERENIGING

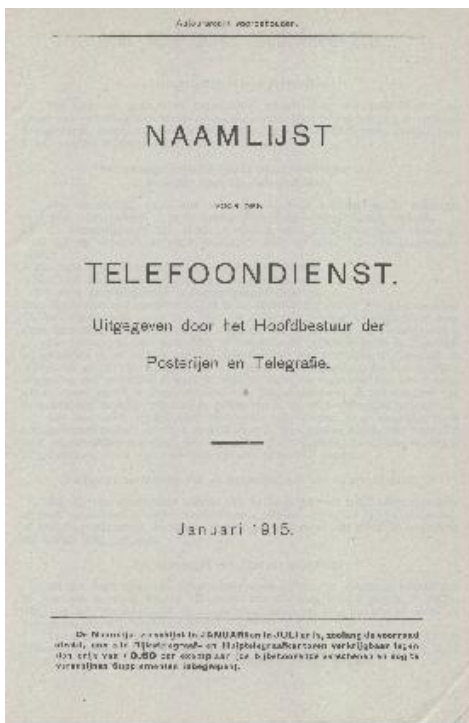
HEERLEN

STAD

De Naamlijst voor den Telefoondienst

Bij het surfen op het wereldwijde net ben ik een aantal jaren geleden “De Naamlijst voor den Telefoondienst” van 1915 tegengekomen. Het gaat in feite om het telefoonboek van 1915. Hierin is ook Heerlen opgenomen. De telefoonlijst laat enkele interessante aspecten van het Heerlen van rond 1915 zien, die ik hier wil belichten.

Het is niet dat ik tot 2015, dus 100 jaar later na het verschijnen van het telefoonboek heb gewacht om dit artikel te publiceren. Het verzamelen van meerdere gegevens vergt tijd als het gaat om archiefonderzoek. Speciaal de vraag vanaf wanneer is er telefoon in Heerlen of wanneer is men begonnen met het aanleggen van een telefoonnetwerk. Aan de telefoonnummervolgorde kan men ook de aanleg en ontwikkeling van de telefoon in Heerlen aflezen. Allereerst wil ik op het fenomeen telefoon aan het einde van 19^e en begin 20e eeuw ingaan en dan op de situatie in Heerlen.

Vanaf 1877 is er telefoon in Nederland en als men beziet welk een ontwikkeling de telefonie heeft doorgemaakt dan is dat vanuit het perspectief van 1877 onvoorstelbaar. Waren er in 1915 nog maar 75000 telefoonaansluitingen.

voorblad Namenlijst

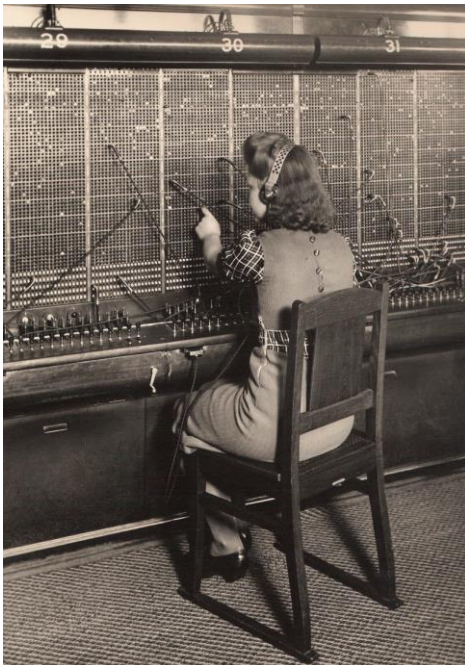
Volgens de CBS publicatie “ICT kennis en economie 2014” zijn er 7,2 miljoen vaste telefoonaansluitingen in 2013, dus ongeveer honderd jaar later. Ter informatie dit waren er in het jaar 2000 nog 10 miljoen, maar door de mobiele telefoon is dit aantal afgenomen. Zeker met de intrede van de mobiele telefoon neemt de telefonie een hoge vlucht. In hetzelfde jaar 2013 waren er 21 miljoen mobiele telefoonaansluitingen in alleen Nederland. In het Limburgs Dagblad van zaterdag 10 oktober lees ik in het artikel met de kop “Help, de 06-nummers raken op” dat men bijna door de 06-nummers heen is. Er zijn inmiddels 54,5 miljoen van de 60

miljoen beschikbare 06-nummers uitgegeven zodat men op een andere manier 06-nummers moet uitgeven of omnummeren naar een 11 cijferig telefoon-nummer. Nu zijn de 06-nummers niet alleen voor telefoonaansluitingen, want naast de mobiele telefoons maken ook laptops, tablets, navigatiesystemen, pinautomaten en andere communicatieapparatuur gebruik van een 06-nummer.

Het telefoontoestel is niet meer het toestel van de beginjaren. De techniek heeft een hele ontwikkeling van een telefooncentrale met de telefoniste naar de digitale en mobiele telefoon doorgemaakt. Toch gebruiken we tegenwoordig nog altijd uitdrukkingen uit het begintijdperk van de telefoon. Wij vragen nog steeds als we niet de persoon die we willen bereiken aan de telefoon krijgen, of we kunnen worden doorverbonden. Dit gebeurt inmiddels digitaal, maar ging vroeger via een telefoniste die met een

telefoonstekker de verbinding van de ene naar de andere abonnee maakte. Bij het beëindigen van het gesprek leggen we de haak op, terwijl de huidige toestellen alleen nog maar een uit- en aan-knop hebben. Wij draaien ook nog steeds een telefoonnummer, terwijl sinds twee decennia het telefoontoestel met de draaischijf niet meer wordt gebruikt.

De telefoon is een uitvinding van Alexander Graham Bell, die in 1876 na veel experimenten ontdekte dat het gesproken woord via een elektrische draad was over te brengen. Vandaar ook ons woord bellen als uitdrukking van telefoneren. Bell was niet de enige die hiermee experimenteerde, ook Antonio Meucci (al in 1855) en Elisha

Gray waren op dat gebied actief. Alexander Bell was op 14 februari 1876 de eerste die het patent voor “het op een afstand gesproken woord kon horen”,

deponeerde. Elisha Gray deponeerde helaas twee uur later zijn patent. Beide heren hebben elkaar dan ook jaren met rechtszaken van plagiaat bestookt. In 1877 richtte Bell de Bell Telegraph Company op, want het patent van Bell was vooral gericht op een verbetering van de telegraaf, die in die tijd een groot internationaal netwerk had.

Alexander Bell in 1876

De

Nederlandsche Bell Telefoon Maatschappij (NBMT) opende in 1881 in Amsterdam het eerste openbare telefoonnetwerk met 49 aansluitingen. In 1882 volgde Rotterdam en Arnhem. De eerste jaren waren het alleen plaatselijk netwerken, pas in 1888 komt de eerste interlokale verbinding tot stand.

De aanvankelijke snelle start vlakke in 1895 af. Er waren 32 particuliere netwerken, de meeste in handen van de NBMT. Er was weinig samenwerking. De telefoonmaatschappijen zochten hun abonnees in eerste instantie bij de grote ondernemingen, die zich zo'n aansluiting konden permitteren. Daarbij komt dat deze ondernemers aanvankelijk de telefoon als een verlengstuk van de telegraaf gebruikte. Het telegraafnetwerk had internationaal een grote dekking. De telefoon was voor deze ondernemers een hulpmiddel voor de opgave van een telegram, men hoefde niet meer naar het telegraafkantoor te gaan, maar kon vanachter het bureau een telegram opgeven. Naarmate het netwerk uitbreidde zag men ook wel het nut om zonder tussenkomst van een telegraafkantoor c.q. –beambte met elkaar te communiceren. Gaande weg zien we dat er ook meer kleinere en plaatselijke ondernemers van de telefoon gebruik maken. Het gebruik van de telefoon bleef puur zakelijk.

Een andere factor van belang voor de vertraging van de groei was dat de in 1893 opgerichte dienst Administratie Posterijen en Telegrafie (Pen T) meer belang in de positie van de telegrafie stelde. De staat liet de ontwikkeling van de telefonie over aan particuliere bedrijven. Onder andere naar voorbeeld van Amerika maar ook vanwege van de telegrafie, want de staatsexploitatie van het telegraafnetwerk was verliesgevend. De overheid duldde eigenlijk geen concurrentie. Daarom kreeg de NBTM als bescherming van de telegrafie als enige de vergunning om de interlokale netwerken te exploiteren. De NBTM voerde daarbij een korte termijn politiek door zich meer op de plaatselijke netwerken te concentreren.

In 1897 werd de Rijkstelefoondienst opgericht die steeds meer particuliere telefoonnetwerken overnam. Met de Telegraaf- en Telefoonwet van 1904 krijgt dit alles ook een juridisch kader. Bij wet werden de tarieven geregeld en gaat men over tot het oprichten van hulptelefoonkantoren. Het gebruik van de telefoon kwam pas echt van de grond toen de lokale netwerken meer en meer met elkaar werden verbonden en het gebruik van de telefoon los van de telegraaf werd gezien.

De geschiedenis van de telefoon is wat de ontwikkeling van de techniek wel redelijk gedocumenteerd. In het telefoonmuseum en in de literatuur of op internet ziet men de verschillende soorten telefoontoestellen en de techniek van

het netwerk beschreven. Hoe het netwerk werd opgebouwd is slechts sporadisch beschreven.

Interessant is de vraag wanneer de telefoon in Heerlen zijn intrede heeft gedaan. Een telegraafkantoor was er al bij de bouw in 1897 van het eerste postkantoor in de Geleenstraat als onderdeel van het gemeentehuis. Verschillende bronnen zijn geraadpleegd maar een eenduidig antwoord heb ik tot nu toe niet gevonden.

In het jaarverslag “Toestand der gemeente Heerlen over het jaar 1912” is onder de kop Post en Telegrafie ook aandacht voor het telefoongebruik. Dit jaarverslag is heel uitgebreid en een gedrukte uitgave. De jaarverslagen in het begin van de eeuw zijn een soort voorbedrukt invulcahier en beperkt van inhoud en gaan niet in op de telefoon. Ook in de notulen van de gemeenteraad komt de aanleg van een telefoonnetwerk niet aan de orde. Wel wordt er beslist over de bouw van een elektriciteitscentrale en de bouw van een nieuw Post- en Telegraafkantoor in 1902.

Men zou zeggen dat de aanleg van de telefoon of de ingebruikname van de telefoon nieuws voor de krant was. De in het begin van de eeuw verschenen Limburger Koerier werd in Maastricht uitgegeven en behandelde het Heerlense nieuws heel summier. Op de datum 8 januari 1900 wordt vermeld dat bij het Rijkstelegraafkantoor in 1899 het aantal behandelde telegrammen 8007 tegen 5889 in het jaar er voor is. Dus er is nog geen telefoon. Van 1901 tot 1904 zijn er geen melding van telefoon in Heerlen. Wel dat er bijvoorbeeld in 1899 in Venlo al 101 aansluiting zijn. In juni 1899 wordt in de Bosschestraat in Maastricht een internationale telefoonkabel aangelegd. In 1900 zien we in een advertentie van een bedrijf uit Roermond een telefoonnummer vermeld. In de krant van 2 juli 1904 lezen we dat in Simpelveld het verzoek wordt ingediend voor de openstelling van het Rijkstelefoonkantoor op zondag. Dus als in 1904 telefoon in Simpelveld is, dan mogen we veronderstellen dat dit zeker het geval is in Heerlen.

Is er tot nu toe nog geen exacte tijdstip vast te stellen toch kan ik stellen dat de telefoon rond 1902 (voor 1904) zijn intrede in Heerlen deed. Hier een aantal factoren die deze stelling staven:

Een telefoontoestel doet luchttrillingen omzetten in een elektrische stroom (elektrisch signaal) die via een kabel naar een telefooncentrale wordt overgebracht. Voor de telefoon is dus elektriciteit nodig. In november 1899 wordt er in de gemeenteraad van Heerlen gesproken over de aanleg van een tramspoor en elektriciteit. Op de datum 28 februari lezen we in de Limburger Koerier dat de

bouw van de elektriciteitscentrale zijn einde nadert en dat er in de loop maart elektriciteit zal zijn. Heerlen besloot uiteindelijk zelf de elektriciteit op te wekken. Dus aan een belangrijke voorwaarde werd voldaan.

In 1902 werd het Post- en Telegraafkantoor op het Emmaplein gebouwd. In hetzelfde krantenartikel van 28 februari wordt ook melding gemaakt dat de bouw van het postkantoor; “wordt met meer krachten voortgezet”. Eerder die week heeft men de ondergrondse kabel van de telegraaf verlegd van het oude naar het nieuwe

1902 postkantoor in aanbouw

kantoor. Op 15 maart 1902 lezen we dat het nieuwe Post- en Telegraafkantoor alhier elektrisch wordt verlicht. Van telegraafkabel is wel sprake van telefoon nog niet.

De opkomst van de mijnen heeft naast de aanleg van de spoorlijn Heerlen-Sittard ook andere voorzieningen doen ontstaan. In 1902 werd het hoofdkantoor van de Staatsmijnen in Heerlen gevestigd, terwijl het kantoor van de Oranje Nassau Mijn er al was. We zagen dat in het begin juist de grote ondernemingen de eerste abonnees van de telefoonmaatschappij zijn en dat de kleinere volgen. Dit gegeven wordt ook bevestigd in “De Naamlijst voor den Telefoondienst”. Als we er vanuit gaan dat de telefoonnummers in de volgorde van aansluiting van een telefoonlijn werden uitgegeven dan zien we dat de gemeente en de mijnen lage telefoonnummers hebben en dus als eerste telefoon.

Op een foto van het net geopende Post en- Telegraafkantoor, want de gedempte gracht en de oprit naar de Kerkhofsbrug is nog te zien, staat vooraan een paal met draden. Naar mijn idee zijn dat telefoondraden. Op een foto van de Willemstraat, volgens Rijkzucht rond 1902, is ook duidelijk een paal met naar mijn idee telefoondraden te zien.

De Naamlijst voor den Telefoondienst was het telefoonboek van heel Nederland in 1915. Er waren 75000 aansluitingen en die werden in één boek vermeld. Voor Heerlen waren dat 168 voor Hoensbroek 4. Het hulptelefoonkantoor van Schaesberg viel onder Heerlen en de abonnees staan dus onder Heerlen vermeld. Het zakelijk karakter van de telefoon wordt nog eens benadrukt door de vermelding van de soort onderneming of het beroep van de abonnee. De vermelding is zoals in de huidige telefoonboeken alfabetisch.

HEERLEN (Rijkstelefoonkantoor en lokaal Rijkstelefoonnet)

(Hoensbroek en Schaesberg)

Diensturen: Werkdagen: van 8.-- vm. tot 9.-- nm. (Bovendien alleen voor lokaal verkeer: 7 vm tot 8 vm) Zon-, en Feestdagen: van 8.-- vm. tot 9.-- vm., van 1.-- nm. tot 2.-- nm.

Eene openbare spreekcel is gevestigd in het Post- en Telegraafkantoor.

- 37 Alberts, J., Boekhandel, Emmaplein
- 109 Albertsz, Hub.M.L., Banketbakker, Geleenstr. 19
- 78 Ambachts- en Mijschool, P.M. v. Bosse, Dir. Mijschool, Th. Stroucken, Dir.
- 36 América, E.H.L., Fijne Vleeschwaren, comestibles, Saroleastr. 26
- 50 América, Victor, Houthandel, Stationstr. 45
- 125 Arbeidsbeurs, Stationstr. 125

- 129 Bakhuis Roozeboom, Mr. M., Adv.-Proc., Geleenstr. 18
- 152 Balkom, H.E. v., Koperslager, Schaesbergerweg
- 159 Bartels, Anton J., Architect, Schinkelstr. 13
- 59 Beckers, Dr. Fr., Saroleastr. 42
- 110 Beckers, K., Boekhandel, Wilhelminaplein 3
- 6 Beckers & Koten's Steenfabr.
- 122 Bernaerts, Jos., Banketbakker, Saroleastr. 39
- 133 Biebericher, T., Predikant Herv. Pastorie, Klompstr.
- 31 Blankevoort, C., Hoofdingen. der Mijnen
- 8 Bloemgarten, F.H., Emmastr. 7
- 91 Bohnen-Klinkenberg, Wed. J., Vleeschh, Emmastr. 4
- 53 Bosse, P.M. v., Ingenieur der Mijnen, Valkenburgerweg

- 55 Bouwmans, Fr., Rund- en varkensslachterij, Geerstr. 30
54 Bremen, J.A., in Aardappelen, fruit en groeten, Akerstr. 56
153 Broskij, J.H, Mag. de Doornboom, Emmastr. 12
104 Bunge, J.C.F., Dir. Staatsmijnen in Limburg, Willemstr. 44
11 Burgemeister Jr., H., Machinefabr. "Heerlen", Akerstr. 71
- 143 "Christelijke Mijnwerkersbond", Secretaris Chr. Zielemans, Stationstr. 42
94 Cloodt, H.M., Expeditie op Aken en Maastricht, Geerstr. 74
156 Coöp. Vereen. "Gluck-Auf", Beheerders J.H. Elfers & H.J. Valkenberg.
99 Coöp. Vereen. "Ons dagelijksch Brood", Dir. H. Pieters, Stationsstr. 42
114 Corten, G., Drukkerij, boek- en papierhandel, Willemstr. 14
148 Creuwen-Severens, H., Electr. Varkensslagerij, Akerstr. 80
- 68 Deckers, A., Aannemer, Geerstr. 37
44 Delorthe, J.G., Dir. Mij. tot Expl. v. Limburgsche Steenkolenmijnen ,
200 Dir. v. h. Post- en Telegraafkantoer, Kantoer
75 Drielsma, H., Mij. "Holland", Kleedingmag., Saroleastr. 115
155 Dröge, J.G., Tandarts, Geleenstr. 113
96 Duijsens, Dr. E., Rijksveearts, Saroleastr.
46 Duijsens, J., Rijksveearts, Akerstr.
- 124 Eijden, G. v., Fruit- en groentenhandel, Stationstr.
34 Eijssen v. Wersch, A.F., Electro-Techniker, Oranje-Nassaustr. 37
7 Electriche Centrale, Gringel 62
123 Electrisch Schakelstation, Gasthuisstr.
72 Emonds, Jos., Magazijn "de Duif", Emmastr. 14
73 Esseling, C.J., Bedrijfschef b.d. Ned. Mij. t.h. v. Mijnbouw. werken,
147 Eyck, Gebr., Drogisten, Oranje-Nassaustr.
135 Eyck, H.H., Horlogerie, Sigarenmag. "de Kroon", Emmastr. 18
- 112 Fleischeuer, J.W., Lederfabriek, Klompstr. 26
83 Franck, H.J., in Hout en bouwmat., Kerkplein 23
51 Frings, Michel, "Hôtel de la Poste" Geleenstr.
58 Frödel, G., Chef v. Administratie Ned. Mij. t.h. verrichten van Mijnbouw.
12 Frowein, Mr.Dr. W.F.J., Dir. der Staatsmijnen in Limburg, Valkenburgerweg
107 Funken, F., Coiffeur, Saroleastr. h. Pr. Hendriklaan
- 38 Geldersche Credietvereen., Agent J. v. Aubel, Saroleastr.
15 Gemeentebestuur, Geleenstr.
103 Gend en Loos, v., H. Collignon & Co., Oranje Nassaustr.

- 145 Gerrese, M.A.A.M., Boek- en papierhandel, Oranje Nassastr.
 9 Geurtsen, Henri, Rijtuigverhuurder, Emmastr. 21
 126 Giljam, J.B., Ingenieur der Staatsmijnen in Limburg, Valkenburgerweg
 86 Goederenloods Staatsspoor
 81 Grootjans, J., Gem. Secretaris, Saroleastr. 19
 43 Gulpener bierhuis, "Zur Stadt Aachen", Jos. Janssen-Dong, Geleenstr. 120
- 61 Haas & Co, Albert de, Groot- en kleinhandel in brandstoffen, Akerstr. 54
 118 Haas & Co, Albert de, Steenkolenmag., Schinkelstr.
 33 Haex, Mr. A., Dir. Mij. tot Expl. v. Limb. Steenkolenmijnen, Akerstr.
 95 Hanssen, G., Slagerij, Geleenstr. 4
 18 Heerlenerbank, Dir. J.H. Dupont, Oranje Nassastr. 3
 64 Heerlener Stoommelkinr., Coöp., Lindeweg 3 B
 144 Heerlensche Glas- en Marmorit-platenfabr., Fr. Leufkens, Sittarderweg
 47 Heiligers, W.J., Koffiebranderij en grossier in kolon. waren, Saraleostr.
 25 Hennen, Henri, (A. Hennen & Co.), Steenkolenh., Willemstr.
 20 Hennen-Lintzen, H., Koophuis Mercurius
 4 Hessele, Ch. de, Wilhelminaplein
 134 Hoeppermans, H.J.H., Loodgieter, Akerstr. 17
 200 Hoffmann, L.A.P., Dir. v.h. Post- en Telegraafkantoor, Kant.
 26 Honigman, A., Partic., Valkenburgerweg
 31 Hoofdingenieur der mijnen
 23 Hooreman, W.W., Dir. Mij. tot expl. v. Limb. Steenkolenmijnen,
 5 Hôtel Cloot, Dir. F.A. Pot, Emmastr. 13
 117 Hôtel "de Gouden Leeuw", L.P.J. Mandigers, Wilhelminaplein 7
 63 Hôtel du Nord, J. Pommé, Stationsstr.
 92 Hôtel Métropole, J. Welzen-Schols, Stationsplein
 60 Hôtel Noé, Stationstr. 14
 141 Hôtel Ritzen-Ramakers, Geerstr. 38
 146 Hôtel H. Roberts, Stationstr. 11
 57 Hustinx, Dr. Ed., Saroleastr. 20
- 105 Iterson, F.K.Th. v., Dir. der Staatsmijnen in Limburg, Valkenburgerweg 53b
- 24 Josefshospitaal, Sint, Dir. Putgraaf 9
- 119 Kasdorp & Goossens, Electr. installatiebur., F.W. de Rooij, Wilhelminaplein
 48 Kazerne Maréchaussée, Sittarderweg
 66 Kengen, P.L., Deurwaarder, Saroleastr. 47
 121 Kneepkens, E., Manufacturenmag. "de Zon", Akerstr. 72-73

- 27 Koster, J., Dir. Ned. Mij. tot het verrichten v. mijnbouw, Valkenburgerweg
 116 Krekelberg, Fa. M.H., Kol. waren, comestibles, Emmaplein h. Akerstr.
 128 Kupka, C.A., Chef-Boormeester b.d. Ned. Mij t.h. Mijnbouw. werken,
 136 Kusters, M.J., Akerstr. 66
 97 Kweekschool v. Voedvrouwen, Dir. Dr. C. Meuleman, Akerstr.
- 79 Lemmens, L., Valkenburgerweg
 62 Leufkens, Frans, Decoratie- en huisschilder, Kruisstr.
 115 Leufkens, J.H., Rundslager, Dautzenbergstr. 10
- 111 Maastrichtsche Broodfabr., (Dir. H. Hamers), Saroleastr.
 29 Mij. tot Expl. der Steenkolenmijnen "Laura" en "Vereeniging"
 3 Mij. tot Expl. v. Limb. Steenkolenmijnen, Mijn Oranje Nassau I, Commerc. en
 adm. diensten, Dir. W.W. Hooreman en Mr. A. Haex, (uitsl. interl.)
 69 Idem, Mijn Oranje Nassau I
 30 Idem, Mijn Oranje Nassau I, Techn. dienst, Dir. J.G. Delorthe
 21 Idem, Mijn Oranje Nassau II, *Schaesberg*
 120 Magazijn "de Bij", Manufacturen, Willemstr.
 137 Maison Chic, Damesconfectie, Emmastr. 9
 132 Martens, J.H., Rijtuigverhuurder, Geerstr.
 40 Menten, J.H., Gep. Higr. v/h. Mijnwezen in Ned.-Indië
 157 Merkelbach, M.J., Slager, Kerkplein 20
 41 Meulenberg, Jozeph, Aannemer, Willemstr. 113
 17 Mijnbouw. Werken, Ned. Mij. t.h. verr. v., (kant. 8.30--1, 2--6; Zaterd. 8--12,
 45 Moberts, W.H., Expeditie, Sittarderweg
 87 Moonen, L., Stalhouder, Eikholderweg b.d. Zeswegen
- 100 Naaml. Venn. Constructiewerkplaats "Limburg", kant. nabij station,
Hoensbroek
 14 Naaml. Venn. Stoombierbr. Gambrinus, v/h. J.P.H. de Hessele, Geleenstr. 77
- 139 "Ons Limburg", Vereeniging, Geleenstr. 61 (Buiten kantoortijd tel. no. 16)
 158 "Ons Limburg", Vereeniging, Centr. Techn. bur., J. Stuyt & A.J. Bartels,
 Architecten, Geleenstr. 61
- 140 Paulussen-Dols, M.H., Wijnhandel, Willemstr. 11
 10 Penners & Co., G., Emmastr. 6
 98 Poels, Dr. H.A., Welten
 130 Pötters, Emile, Paardenslagerij, Geerstr. 80

- 108 Politiebureau, (Gemeentepolitie), Geleenstr. 12
- 200 Post- en Telegraafkantoor, Dir. v.h., Kantoor
- .. Rijkstelegraafkantoor (°)
- 93 Rooding, H.A., voorh. fa. Kusters, Slager, Wilhelminaplein 15
- 77 Roosen, Max., Valkenburgerweg H 82
- 16 Ruemkens, J., Geleenstr.
- 13 Salm, M., Geleenstr. 34
- 35 Salm, Max, Oranje-Nassaustr.
- 80 Sanatorium St. Jozefs-Heilbron, Gasthuisstr.
- 39 Savelbergh, J.W., Drogist, Geleenstr. 108
- 42 Schepens, Fr., Kasteel Imstenrade
- 28 Schmitz, Gebrs., IJzerhandel, Emmastr. 5
- 113 Scholle & Nelissen, Electr.-Techn. Installatiebur., Saroleastr. 31
- 102 Schroeder, Arnaud, Akerstr.
- 52 Schweitzer, W., Comm. Dir. Mijn Laura, en Vereeniging Eijgelshoven,
- 149 Severens, Joseph, Slager, Akerstr. 76
- 88 Simons, Gebrs., Aannemers, Geleenstr. 46-47
- 151 Snijders, W., Vert. Koninkl. Vleeschw. fabr. B. Linthorst & Zonen, Stationsstr.
- 65 Spijkers, Jos., Rijtuigverhuurder, Willeminalplein 10
- 67 Spijkers, J.J.E., Distillateur, Emmaplein 15
- 1 Staatsmijnen in Limburg, Hoofdbur.
- 71 Staatsmijnen in Limburg, Saroleastr. 9
- 31 Staatstoezicht op de Mijnen
- 85 Station Staatsspoor
- .. Telegraafkantoor (°)
- 74 Tendijck, K., Mag. v. ijzerw., huish. art. en gereedsch., Saroleastr. 46
- 142 Theuns, A.J., Electr. Banketbakkerij, Geerstr. 59
- 139 "Tijdig", N.V. Bouwgrond Mij., Geleenstr. 61, Buiten kantoor tijd tel. no. 16)
- 89 Tuijn, H.L. v.d., Vischhandel, Stationstr. 6
- 127 Ubachs, J., Aannemer, Geleenstr. 27
- 70 Urlings, J.J.W., Rijksveearts, Geleenstr. 10
- 22 Vereen. tot Behartiging v.d. Belangen der Limb. Mijnindustrie.
- 2 Vijgen, P.H., Insp. der Alg. Paardenverzekering "Oude Zwolsche"
- 2 Vijgen-Villers, J., Paardenhandelaar, Stationstr. 7
- 150 Voort, Henri J.V. v.d., Ingenieur, O.-Nassaustr. 18

- 32 Vrouwenraets, Fa. Gebrs., Stalhouderij, Willemstr. 18
- 84 Vrouwenraets & Co., W., Rijtuigverhuurder, Geleenstr. 32

- 49 Warnars, Louis, Rijwielfabrik., Geleenstr. 82
- 101 Weijerhorst, A., "Villa Weijershorst", Akerstr. 45
- 90 Weijers, Frans, Verslaggever, Patronaatsgebouw, Linde 3 A
- 19 Wever, Dr. F. de, Pr. Hendrikl. 6
- 106 Widdershoven, Aug., Arts, Geleenstr. 36
- 56 Wijnands, J.L.H.E., Notaris, Villa "Lindenhof", Akerstr.
- 138 Wijsbek, Soons & Co., (F. Soons), Heerlensche Timmerfabr.
- 154 Wintgens, P., Ingenieur b.d. fa. Frölich & Klüpfel, Schinkelstr.
- 131 Witteveen, J.Th., Damesconfectiemag., Emmaplein 1a
- 76 Wolf, Adolf, fa.Karel Hertzdahl, Monopole Kleedingmag., Saroleastr. 29

HEERLERHEIDE (Hulptelefoonkantoor)

Diensturen: Werkdagen: van 9.-- vm. tot 1.-- nm., van 2.-- nm. tot 3.-- nm., van 6.-- nm. tot 7.-- nm. Zon-, en Feestdagen: van 8.-- vm. tot 9.-- vm.
 Eene openbare spreekcel is gevestigd in het Hulptelegraafkantoor.

4 Hoenen, P., Molenaar en graanhandelaar

1 Koonen, Jan, Koopman

3 Koonen, P.J., in Paarden, fruit en fourage

.. Rijkstelegraafkantoor (°)

.. Telegraafkantoor (°)

2 Velden, A.v.d., in Manufacturen

De vermelding is alfabetisch, maar zet ik deze op nummervolgorde dan zien we voor de eerste 30 telefoonnummers het volgend beeld. Het zijn de mijnen, de gemeente, de burgemeester die de eerste telefoonabonnees zijn.

1	Staatsmijnen in Limburg	Hoofdbur.
2	Vijgen P.H.	Insp. der Alg. Paardenverzekering "Oude Zwolsche"
2	Vijgen-Villers J.	Paardenhandelaar
3	Mij. tot Expl. v. Limb.	
4	Hessele	Ch. de
5	Hôtel Cloot	Dir. F.A. Pot
6	Beckers & Koten's Steenfabr.	
7	Electrische Centrale	
8	Bloemgarten F.H.	
9	Geurtsen Henri	Rijtuigverhuurder
10	Penners & Co. G.	
11	Burgemeister Jr. H.	Machinefabr. "Heerlen"
12	Frowein Mr.Dr. W.F.J.	Dir. der Staatsmijnen in Limburg
13	Salm	
14	Naaml. Venn. Stoombierbr.	v/h. J.P.H. de Hessele
15	Gemeentebestuur	
16	Ruemkens J.	
17	Mijnbouw. Werken	Ned. Mij. t.h. verr. v.
18	Heerlenerbank	Dir. J.H. Dupont
19	Wever Dr. F. de	
20	Hennen-Lintzen H.	Koophuis Mercurius
21	Mijn Oranje Nassau II	Schaesberg
22	Vereen. tot Behartiging v.d. Belangen der Limb. Mijnindustrie	
23	Hooreman W.W.	Dir. Mij. tot expl. v. Limb. Steenkolenmijnen
24	Josefshospitaal Sint	
25	Hennen Henri	(A. Hennen & Co.) Steenkolenh.
26	Honigman A.	Partic.
27	Koster J.	Dir. der Ned. Mij. tot het verrichten v. mijnwerken
28	Schmitz Gebrs.	IJzerhandel
29	Mij. tot Expl. der Steenkolenmijnen "Laura" en "Vereeniging"	
30	Mijn Oranje Nassau I	Techn. Dienst Dir. J.G. Delorthe

Vermelden we bij deze eerste 30 abonnees het huisadres dan blijkt naar mijn mening toch ook een bepaald patroon. Als men een telefoonlijn naar een bepaalde straat aanlegde dan werden de in die richting wonende bedrijven en personen benaderd voor een telefoonaansluiting.

- 1 Staatsmijnen in Limburg
- 2 Vijgen P.H.
- 2 Vijgen-Villers J. Stationstr. 7
- 3 Mij. tot Expl. v. Limb. Steenkolenmijnen
- 4 Hessele Wilhelminaplein
- 5 Hôtel Cloot Emmastr. 13
- 6 Beckers & Koten's Steenfabr.
- 7 Electrische Centrale Gringel 62
- 8 Bloemgarten F.H. Emmastr. 7
- 9 Geurtsen Henri Emmastr. 21
- 10 Penners & Co. G. Emmastr. 6
- 11 Burgemeister Jr. H. Akerstr. 71
- 12 Frowein Mr.Dr. W.F.J. Valkenburgerweg 52
- 13 Salm Geleenstr. 34
- 14 Naaml. Venn. Stoombierbr. Geleenstr. 77
- 15 Gemeentebestuur Geleenstr.
- 16 Ruemkens J. Geleenstr.
- 17 Mijnbouwk. Werken
- 18 Heerlenerbank Oranje Nassastr. 3
- 19 Wever Dr. F. de Pr. Hendrikl. 6
- 20 Hennen-Lintzen H.
- 21 Mijn Oranje Nassau II
- 22 Vereen. tot Behartiging v.d. Wilhelminaplein 24
- 23 Hooreman W.W. Valkenburgerweg
- 24 Josefshospitaal Sint Putgraaf 9
- 25 Hennen Henri Willemstr.
- 26 Honigman A. Valkenburgerweg
- 27 Koster J. Valkenburgerweg
- 28 Schmitz Gebrs. Emmastr. 5
- 29 Mij. tot Expl. der Steenkolenmijnen "Laura" en "Vereeniging"
- 30 Mijn Oranje Nassau I

We zien de volgende patronen:

De nummers 1 t/m 7 is de aanleg naar de Oranje Nassaumijn, de elektriciteitscentrale, dus richting Zeswegen. Hierbij werd ook de paardenhandelaar Vijgen (met nummer 2) in de Stationsstraat aangesloten.

De nummers 8 t/m 11 van het postkantoor de Emmastraat af.
De nummers 12 t/m 16 van het postkantoor naar de Valkenburgerweg via de Geleenstraat.

De nummers 18 t/m 30 zijn een verder invulling van de 2 strengen. De eerste over Emmastraat, Stationsstraat, Willemstraat en de ON mijn op Zeswegen. De tweede van het postkantoor over de Geleenstraat naar de Valkenburgerweg.

Uit het feit dat het telegraafkantoor geen telefoonnummer of abonneenummer heeft kan men opmaken dat daar de telefooncentrale was gevestigd.

Het gebruik van de telefoon was in de beginjaren puur zakelijk en van dit gebruik krijgen we een indruk door de vermelding in het jaarverslag van de gemeente Heerlen genaamd; "Toestand der gemeente Heerlen over het jaar 1912". Op bladzijde 158 en 159 in het hoofdstuk "B. Telegraaf- & Telefoondienst" wordt een overzicht van de gevoerde gesprekken in 1912 gegeven. We zien hier al dat de telefoongesprekken het aantal telegrammen duidelijk overtreft. Daarnaast zien we het verschijnsel dat de telegrammen per telefoon werden opgegeven.

Aantal verzonden binnenlandse telegrammen	7005
Aantal verzonden buitenlandse telegrammen	2862
Aantal ontvangen binnenlandse telegrammen	6644
Aantal ontvangen buitenlandse telegrammen	3567
Aantal per telefoon aangenomen telegrammen binnenland	1077
Aantal per telefoon aangenomen telegrammen buitenland	1022
Aantal per telefoon afgeleverde telegrammen binnenland	359
Aantal per telefoon afgeleverde telegrammen buitenland	607
Aantal lokale gesprekken	79835
Aantal uitgegane interlokale gesprekken	13197
Aantal ingekomen interlokale gesprekken	13723
Aantal uitgegane internationale gesprekken België	481
Aantal ingekomen internationale gesprekken België	679
Aantal uitgegane internationale gesprekken Duitsland	3080
Aantal ingekomen internationale gesprekken Duitsland	4067
Aantal transiterende gesprekken interlokaal	3178
Aantal transiterende gesprekken België	42
Aantal transiterende gesprekken Duitsland	1802

Het begrip transiterend telefoongesprek verdient misschien een verklaring. Een directe verklaring vind ik niet maar het begrip transiterend is afgeleid van transito, of op zijn Nederlands doorvoer. Het telefoonverkeer ging via telefooncentrales. Het zouden gesprekken kunnen zijn die via Heerlen naar andere telefoondistricten en naar het buitenland gingen omdat die aansluiting via Heerlen verliep.

Het absolute getal van 115.062 gesprekken verdeeld in 79.835 lokale, 26.920 interlokale en 8.307 internationale gesprekken, zegt op zich niet veel. Gaan we er vanuit dat het zakelijke gesprekken zijn dan zullen ze hoofdzakelijk op werkdagen zijn gevoerd. Met de zesdaagse werkweek van toen komt dit neer op een 300 werkdagen per jaar en dan zijn het bij een totaal van 115.062 gesprekken toch gemiddeld een 380 gesprekken per dag. Een groot deel daarvan zal voor rekening van de mijnen komen. Volgens de Namenlijst hadden verschillende functionarissen van de mijnen een telefoon thuis. De aanwezigheid van deze grote ondernemingen verklaart misschien ook wel het aantal interlokale gesprekken van rond 13.000, zowel inkomend als uitgaand, samen 26.920.

Dat de mijnen van invloed zijn geweest voor de levendigheid van het berichtenverkeer is af te lezen uit het aantal telegrammen in 1899 en 1898 dus bij

het prille begin van de Oranje Nassau Mijnen en vóór de vestiging van de Staatsmijnen. Uit een mededeling in de Limburger Koerier van 8 januari 1900 staat dat er 8.007 telegrammen in het jaar 1899 werden verwerkt tegen 5.889 in het voorgaande jaar 1898. In het jaar 1912 is dat bijna verdubbeld namelijk 14.078, maar deze groei wordt duidelijk afgevlakt door het gebruik van de telefoon met 115.062 gesprekken

Opvallend is ook dat de paardenhandelaar Vijgen telefoonnummer 2 heeft. De Stationsstraat ligt aan een van de eerste lijnen die werden aangelegd. Voor een paardenhandelaar kan ik me voorstellen dat hij voor de kennis van de aanvoer van de koopwaar en de marktwerking buiten Heerlen gebaat was bij een telefoonaansluiting. Tot deze conclusie kom ik aan de hand van de veranderingen in de handel in Afrika door de intrede van de mobiele telefoon. De plaatselijke boeren kunnen nu door de telefonische informatie, van tevoren kiezen op welke plaatselijke markt ze hun waren aanbieden en wel daar waar de prijs het beste is.

Met “De Naamlijst voor den Telefoondienst” en het jaarverslag van de gemeente Heerlen krijgen we een redelijk inzicht in het gebruik van de telefoon van 100 jaar geleden in Heerlen. Het Heerlen dat zich in rasse schreden ontwikkelde van dorp naar stad en de telefoon mag daar een afspiegeling van zijn.

Heerlen, november 2015
Leo Franck

Postkantoor met telefoonkabels

Uit de oude krant

Als vervolg op het artikel over “De Namenlijst der Nederlandsche Telefoon” hier nog enkele aanvullingen uit de periode na 1915. Voor het onderzoek heb ik het krantenarchief op de website “kranten.delpher.nl” geraadpleegd. Met de zoekopdracht Heerlen telefoneren of postkantoor komen meerdere krantenartikelen naar voren. Hier een greep uit grote hoeveelheid informatie.

In een aantal krantenartikelen kan men het vervolgverhaal van de telefoon in Heerlen lezen. Zo is de opening van het nieuwe postkantoor in 1935 een duidelijke mijlpaal in de geschiedenis van de telefoon in Heerlen. Met de bouw is er een automatische telefooncentrale gekomen.

In het Limburgs Dagblad van 23 december 1935 wordt de openingsceremonie beschreven. Een van de sprekers vermeldt dat Heerlen van geluk kan spreken dat men zolang heeft gewacht om een nieuw postkantoor te bouwen. Al vanaf 1922 zijn er plannen om een nieuw kantoor te bouwen. Doordat het pas in 1935 gereed is, heeft men kunnen inspelen op de automatisering van de telefooncentrale. Bij een eerdere

bouw had men al meerdere keren moeten verbouwen c.q. uitbreiden om de techniek bij te houden. Was het eerste postkantoor uit 1870 in het gemeentehuis in de Geleenstraat, 50 M3, het kantoor op het Emmaplein van 1902 was 2500 M3. Had men in 1923 op het perceel Honigmannstraat- Van der Maessenstraat gebouwd dat was dat kantoor 3300 M3 groot geweest. In 1935 bouwde men een kantoor met een werkruimte van 10700 M3.

Met de bouw van het postkantoor werd een automatische telefooncentrale aangelegd. In een artikel van 29 mei 1936 lezen met de kop “Telefoon in de Mijnstreek, Heerlen telefoneert al via het nieuwe postkantoor”, dat het centrum van Heerlen al via de automatische centrale belt. De rest van Heerlen zal binnen enkele maanden tot een halfjaar worden aangesloten. Het artikel beschrijft dat met de automatische centrale ook de telefoonkabels opnieuw ondergronds worden aangelegd. Althans ga ik er vanuit dat de telefoonverbinding al met

22

In 1870 werd het postkantoor in het nieuwe Raadhuis aan de Geleenstraat ondergebracht; in 1902 verrees het kantoor aan het Emmaplein. In 1916 werd een actie op touw gezet door oud-burgem. de Hesselle, burgem. Waszink, Mr. Savelberg, min. Regout en ook spr. zelf had er zijn deel in om 'n nieuw postkantoor voor Heerlen te krijgen. Naar 'n terrein werd gezocht maar de meeste waren te duur. In '22 werd voor c.a. f 100,000 't terrein gekocht waar thans het nieuwe kantoor is gebouwd. Heerlen was in die dagen nog voor velen de stad van onbegrensde toekomstbeelden; geen grenzen zouden er voor Heerlens uitbreiding kunnen worden vastgesteld. Eenige anderen toonden echter wat meer bezinning en vroegen zich af of het oude postkantoor nog niet dienst zou blijven kunnen doen en deze dachten meteen aan het groote deficit der P.T.T. in die jaren. Nog 15 jaren heeft men het hierop in het oude kantoor uitgehouden, toen ging het toch niet meer. Spr. was het gemeentehuis te klein. K. van Ekeren dacht dat er

ondergrondse kabels tot stand kwam, omdat op foto's van het Heerlen na 1920 geen telefoonpalen met kabels zijn te zien. Er staat vermeld: *“Er wordt druk gewerkt aan de automatisering van het telefoonnet in Heerlen en omgeving. Eerst hebben de bewoners van de kom van Heerlen er ruimschoots hun portie van meegekregen De mannen van de telefoon braken straat-na-straat open, maakten er gleuven in en daarin werden nieuwe kabels gelegd. Niet maar een enkele, maar heele bundels van die polsdikke, onhandelbare dingen werden naast elkaar gevlijd. Na de periode van opengebroken straten hebben wij er een gehad van nachtwerk. Telkens op een ander punt van de stad stonden de tenten van P.T.T. opgesteld: daarin werden nacht na nacht verbindingen gesoldeerd.”*

Met de nieuwe centrale kregen de abonnees ook een nieuw toestel en wel met een draaischijf en een ander telefoonnummer . Bij de uitbreiding van het telefoonnet met automatische centrales worden in het Limburgs Dagblad van 17 oktober 1936 de voordelen van een automatische centrale opgesomd. Hierbij realiseer je je pas wat het betekent, als de gesprekken via een handbediende centrale verlopen:

- De geabonneerde is onafhankelijk geworden van een bedienend ambtenaar.
- De verlangde telefoonnummers worden niet meer overgesproken, zodat vergissingen ten gevolge van verkeerd verstaan zijn uitgesloten.
- Het oproepen van een gekozen nummer geschiedt snel.
- Het verbreken van de verbinding geschiedt onmiddellijk als de telefoon is neergelegd, zodat voor het maken van een volgende verbinding geen lange wachttijd meer ontstaat.
- Het toestel staat te allen tijde gereed, nachtverkeer is zonder meer verzekerd.

Hieruit kun je concluderen dat bellen nog wel eens tijdrovende bezigheid was, door de wachttijden voordat de telefoniste je hielp. In 1955 kon men in het telefoondistrict 044, o.a. Heerlen, vol automatisch met het telefoondistrict Leeuwarden (059) en Goes (011) bellen. Dus tot die tijd ging het verkeer nog via een telefoniste. Pas in 1953 wordt de internationale verbinding geautomatiseerd. In het Limburgs Dagblad van 27 september, staat dat men dan afscheid neemt van de telefoniste.

Deze tijdsbeelden laten zien hoe gemakkelijk wij nu niet alleen in Nederland maar ook in Europa of over de hele wereld kunnen bellen.

Heerlen, november 2015
Leo Franck

Colofon

Hart van Heerlen is een uitgave van de heemkundevereniging Heerlen Stad en verschijnt twee keer per jaar.

Ingezonden artikelen:
zijn van Leo Franck

Foto's:
Heemkundevereniging Heerlen Stad en Rijckheyt

Mocht u naar aanleiding van dit tijdschrift lid willen worden van de heemkundevereniging Heerlen Stad dan kunt u zich aanmelden door:

- Een mail te sturen naar info@heemkundeverenigingheerlenstad.nl
- Of een kort briefje naar het secretariaat.

Bij uw aanmelding zouden wij graag uw adresgegevens, eventueel mailadres of telefoonnummer ontvangen.

De contributie van de vereniging bedraagt € 15, - per jaar.

Secretariaat:
Willemstraat 66, 6412 AT Heerlen

Bank:
NL83 INGB 0004 9228 28 t.n.v. Heemkundevereniging Heerlen Stad.

Nadere informatie over de vereniging kunt u vinden op onze
Website: www.heemkundeverenigingheerlenstad.nl
Facebook: heemkunde heerlen stad

ISSN 18776957